

Phil Zuckerman. *Samfund uden Gud. En amerikaner ser på religion i Danmark og Sverige*. Højbjerg: Forlaget Univers. 2008. 228 s.

AV REIER MØLL SCHODER

Phil Zuckerman har en doktorgrad i religions sosiologi og arbeider til daglig ved Pitzer College i California, USA. I perioden fra mai 2005 til juli 2006 bodde og arbeidet Zuckerman i Århus. Ut av oppholdet i Skandinavia og hovedsaklig Danmark kom boken *Samfund uden Gud*, både i en engelsk og en dansk utgave. Det er den danske versjonen, oversatt fra engelsk av Karen Bek-Pedersen, som vil bli omtalt her.

Boken er strukturert i ni kapitler pluss en introduksjon. I tillegg har den danske utgaven et forord av Viggo Mortensen, tilknyttet Senter for Multireligiøse Studier ved Aarhus Universitet. Tematisk er boken delt opp i to hovedmomenter. Først og fremst presenteres, og deretter diskuteres, forskjellige teorier som på hver sin måte beveger seg inn på religion i samspill med samfunnet. Diskusjonene og analysene plasseres i en dansk kontekst. Den andre hoveddelen er basert på empiri skaffet gjennom rundt 150 formelle strukturerte intervjuer. Disse blir gitt god plass i egne kapitler hvor de gjengis i større partier. Mindre synspunkter og sitater inkluderes også i analysene i teoridelen av boken. I tillegg tar Zuckerman aktivt i bruk sine egne observasjoner for å illustrere hvordan det oppleves for en amerikaner å være bosatt i Skandinavia.

Zuckerman ønsker med boken å forklare hvorfor og hvordan, hovedsaklig Danmark og Sverige, ser ut og oppleves som samfunn uten religion. Hypotesen som blir framsatt, er at et samfunn uten gud både er mulig og kan være sivilisert og behagelig. I en videreføring av dette ønsker boken å forklare hvordan noen samfunn i dag er irreligiøse i en ellers ekstremt religiøs verden. Det som er viktig å være klar over, er at Zuckerman har USA som målestokk for religion og religiøsitet. Irreligiøse samfunn er samfunn hvor religion hovedsaklig er en privat sak og som ikke har en like sterk religiøs profil som USA. Eksempler på slike samfunn finnes i Skandinavia (s. 16-17).

Hvorfor er tilsynelatende irreligiøse demokratier de mest velstående og suksessrike statene i verden? Dette er et av flere spørsmål boken beveger seg inn på. Uten å komme med et klart standpunkt hevdes det at land med

høy moral og velstand ofte har en befolkningen som selv har gitt opp sin religiøsitet, uten tvang eller andre maktmidler (s. 35-36). Teorier som argumenterer for at samfunn uten religion vil falle sammen, stemmer ikke ved å ta Skandinavia i betraktning. I henhold til både lav korrupsjon og høy moral er landene best i verden. Det er politiske, økonomiske og andre faktorer som fører til at samfunn faller sammen, ikke mangel på religion eller spiritualitet (s. 43-44). For en leser i Skandinavia kan denne argumentasjonsrekken virke litt banal. Det er nesten åpenlyst at samfunn uten sterk religiøs påvirkning fungerer tilfredsstillende. Det er da også teorier hentet fra USA, og hovedsaklig fra konservative kristne, Zuckerman diskuterer. I dette tilfellet virker poengene også å være vinklet mot et publikum utenfor de nordiske landene.

Skandinaver ser på døden og meningen med livet med verdslige briller. Dette illustreres ved at det henvises hyppig til intervjuene (s. 73-92). Skandinavenes holdning til døden er livsbekreftende og mange mener det ikke er viktig å ha en klar mening med livet. Teorier som hevder at religionens essens er menneskers redsel for døden, passer ikke på det skandinaviske materialet (s. 84). Boken peker på et viktig element i skandinavisk religiøsitet, nemlig at det ikke først og fremst er frykten for døden eller dødsangst som gjør dem religiøse. Grunnen til at dødsangst og livsmening ikke er grunnleggende for religiøs tilknytning i Skandinavia kan forklares med at befolkningen i Danmark og Sverige har en høyere tilfredshet med livet enn innbyggerne i USA (s. 83-85).

Zuckerman synes det er vanskelig å prate med dansker om religion fordi de fleste trekker seg tilbake eller nøler når dette temaet kommer på banen. Dermed blir flere kapitler satt av til å prøve å forklare danskenes verdslige tankegang. En verdslig tankegang innbefatter dem som oppgir at de ikke er troende (s. 113). Ut fra denne tankegangen presenteres en tredelt typologi hvor danskene blir delt inn i *motvillig/tilbakeholdenhet* (folk som ser på religion som et ikke-emne og lite interessant), *mild likegyldighet* (folk som ikke har noe imot religion og ser på det som noe harmløst og ufarlig med gode sider) og *fullstendig likegyldighet* (folk som ikke engang har tenkt over om de tror eller ikke, de har ikke en mening eller tanke om gud og religion i det hele) (s. 112-127).

Hvorfor er Skandinavia blitt så verdslig? Åtte forskjellige teorier blir presentert som mulige forklaringer, og de blir diskutert grundig i et eget kapittel. Forklaringene handler om mangel på religiøs økonomi, fravær av

fare, kvinnelig frigjøring, religion som kulturelt forsvar, høy utdanning, sosialdemokratenes historiske stilling og teorien om at skandinaverne egentlig aldri har vært spesielt religiøse (s. 128-145). Zuckerman er god til å forklare kompliserte ting på en enkel måte. Spesielt argumentasjonsrekken omkring de åtte forskjellige teoriene på hvorfor Danmark har en irreligiøs eller verdslig tankegang er interessant lesning. Denne delen peker på flere viktige faktorer som kan forklare hvorfor dansker og skandinaver tenker som de gjør. Men det oppstår også et problem. Religiøsitet er for Zuckerman det samme som å tro på gud. Dermed blir den religiøse dansken en person som etter protestantisk teologisk tankegang, tror på gud. Troen blir kjenne-merket på den religiøse. Kristendommen defineres ut ifra en amerikansk kontekst og spesielt praksis som aspekt på religiøsitet blir forsømt. Dermed konkluderer boken veldig kjapt med at danskene ikke er kristne, fordi de ikke er kristne som i USA. Det at danskene i stor grad er medlemmer i Folkekirken, selv kaller seg kristne og deltar i riter og kirkefestivaler, blir nesten avfeid som noe annet enn religion og religiøsitet fordi de ikke tror.

Avslutningsvis tar boken for seg den skandinaviske religiøsiteten som en kulturreligion. Dette blir eksemplifisert ved å sammenligne skandinavisk kristendom med amerikansk jødedom (s. 169-175). Begrepet kulturreligion er hentet fra den amerikanske religionssosiologen N.J. Demerath. Med kulturreligion mener Zuckerman at dansker identifiserer seg med historiske religiøse tradisjoner og tar del i religiøse handlinger, uten å egentlig tro oppriktig på den overnaturlige delen av det (s. 174). Religion blir i fortsettelsen av dette definert som troen på noe overnaturlig. En konklusjon blir også framsatt, og den hevder at fraværet av troen på det overnaturlige hos skandinaver er bevis på at kristendommen er en kulturreligion i Skandinavia. Eksemplene Zuckerman framsetter er gode og sammenligningen med amerikansk jødedom er interessant. Det finnes klare fellestrekk mellom skandinaver og amerikanske jøder ettersom begge grupper oppgir andre motivasjoner enn troen når de skal forklare hvorfor de er kristne eller jøder. Men igjen fører det til noen problemer. Ved å definere religion som bare troen på noe overnaturlig, ekskluderes alt som omhandler praksis, og fokuset blir alene på hvem som tror og hva de tror. Mennesker som kaller seg kristne og praktiserer, men ikke tror på noe overnaturlig, plasseres i grupperinger utenfor religion. Folk bruker ritualer, betaler kirkeskatt og kaller seg kristne, men siden de ikke oppfyller definisjonen av både religion og kristendom blir de plassert i en verdslig bås.

Det siste kapitlet avsluttes med å sammenligne USA og Skandinavia. Her ønsker Zuckerman å forklare hvorfor Skandinavia er blitt et samfunn uten gud, mens USA er et samfunn hvor gud er sterkt til stede (s. 188-193). USA blir her fremstilt som et ekstremt religiøst samfunn. Å lese dette kapitlet fører til flere overraskelser over hvor religiøst USA fremstår og hvor sterkt religion står i forskjellige deler av det amerikanske samfunnet. Men det forsterker også problemet ved å bruke den amerikanske religiøsitet som mal i en undersøkelse av religiøsitet eller religion i Skandinavia.

Phil Zuckermans bok *Samfund Uden Gud* er en lettlest og spennende bok om en amerikansk akademikers syn på religion i Skandinavia. Den bidrar med mange nyttige analyser og observasjoner, og det er ekstra interessant å lese en betraktning av skandinavisk religion og religiøsitet sett utenfra. Boken er verdt å lese for alle som er interessert i skandinavisk religion og religiøs utvikling i Nord-Europa. Dessverre blir boken svekket av det jeg personlig synes er en for snever forståelse av både kristendommen og religion generelt. Zuckerman går glipp av mye av det interessante med skandinavisk religion, nemlig det at mange mennesker i Skandinavia er religiøse på en annen måte enn resten av verden. Deler av befolkningen i Skandinavia praktiserer og tilhører noe som kan karakteriseres som religion uten tro.